

**THE COMMUNICATION EFFICIENCY IN THE CONTEXT OF
PARTNERSHIP PEDAGOGY**

**ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА**

Branitska Tetiana

Doctor of Pedagogical Sciences

Department of Psychological-Pedagogical Education and Social Sciences
Communal Higher Educational Institution «Vinnytsia Academy of Continuing
Education» Vinnytsa, Ukraine

Zharovska Olena

Doctor of Philosophy

Candidate of Pedagogical Sciences

Department of Psychological-Pedagogical Education and Social Sciences
Communal Higher Educational Institution «Vinnytsia Academy of Continuing
Education» Vinnytsa, Ukraine

Браніцька Тетяна Ромуальдівна

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри
психолого-педагогічної освіти та соціальних наук,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Жаровська Олена Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
психолого-педагогічної освіти та соціальних наук,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

***Анотація.** У статті автор розглядає педагогіку партнерства як один із чинників високоефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Термін «партнерство» переважно визначають як: система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності; спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників; особистісно-орієнтована педагогічна технологія, технологія співробітництва або педагогіка діалогу. У статті автор виокремлює загальні та спеціальні здібності, котрі сприяють ефективному спілкуванню у контексті педагогіки партнерства. До загальних здібностей належать: позитивне сприйняття світу; альтруїстична спрямованість; бажання працювати з людьми й для людей; вміння слухати й чути співрозмовника, а також самому зрозуміло й послідовно викладати свої думки; вміння знайомитися й спілкуватися з новими людьми; бажання й схильність організовувати діяльність інших людей. До професійно значущих якостей належать:*

емоційна стійкість; емпатія; рефлексія; спостережливість; уважність; швидкість прийняття рішень; організаторські та комунікативні здібності.

Ключові слова: *педагогіка партнерства; технологія співробітництва; ефективне спілкування; педагогіка діалогу; суб'єкт-суб'єктна взаємодія.*

Abstract. *In the article the author considers partnership pedagogy as one of the participants' highly effective interaction factors in the educational process. The term "partnership" is preferably defined as: a system of relationships that occur in the course of a specific joint activity; the way of interaction and relations is organized on the principles of equality, voluntariness, equivalence and complementarity of all its participants; personality-oriented pedagogical technology, collaboration technology or pedagogy of a dialogue. The author highlights the general and special abilities which contribute to effective communication in the context of partnership pedagogy in the following article. Common abilities include: a positive perception of the world; altruistic orientation; desire to work with people and for people; the ability to listen and hear the interlocutor, as well as to understand and consistently express their thoughts; ability to meet and communicate with new people; the desire and inclination to organize other people's activities. Professionally significant qualities include: emotional stability; empathy; reflection; observation; attentiveness; speed of decision making; organizational and communication skills.*

Keywords: *partnership pedagogy; technology of cooperation; effective communication; pedagogy of dialogue; subject-subject interaction.*

Найважливішим напрямом сучасної державної політики в сфері науки й технологій є інтеграція вищої освіти і науки з метою пріоритетного розвитку наукових досліджень та інноваційних розробок, орієнтованих на становлення освіченого суспільства. Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу [5, с.98]. Сучасні тенденції, котрі пов'язані з ідеями партнерства, гуманістичної спрямованості освіти, спрямовані на реформування освітньої галузі з метою забезпечення умов щодо самореалізації та розвитку кожної конкретної особистості. Такий підхід вимагає використання нових форм у роботі вчителя, визнання ціннісних орієнтирів та шляхів їх досягнення, встановлення партнерських відносин між суб'єктами освітнього процесу.

У країнах Європейського Союзу спостерігається чітка спрямованість на інноваційний характер навчання. Під «інноваційністю» у зазначеному аспекті розуміють не тільки створення і поширення новацій, а й зміни у способі діяльності та стилі мислення педагога. Інноваційний підхід до підготовки вчителя передбачає забезпечення можливостей для виявлення активної позиції в навчальному процесі, засвоєння нового досвіду на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення. У студентів є можливість проходити практику в різних країнах Західної Європи [17]. Напрями європейського співробітництва в освітній сфері на початку нового тисячоліття визначені програмою «Освіта і професійна підготовка 2010» (Education & Training 2010), що була затверджена ЄС у 2001 р. Програма стала складовою системи європейського співробітництва, вона спрямована на перетворення економіки Європейського Союзу на найбільш конкурентоспроможну в світі, яка здатна стабільно розвиватись, має найкращі робочі місця та найвищий рівень соціальної єдності [15].

Однією з важливих тенденцій розвитку вищої освіти є розв'язування завдань Болонської декларації, спрямованих на створення в країнах ЄС до 2010 р. єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти (The European Higher Education Area), що тісно пов'язаний з процесом організації європейського дослідницького простору (European Research Area). Основні з них: підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації, зміцнення довіри між суб'єктами навчання і виховання; створення умов для формування конкурентоспроможної і динамічної системи вищої освіти, а також нових інтелектуальних робочих місць; встановлення тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькою системою в кожній із країн, які підписали Болонську декларацію; збереження європейського культурного багатства і мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині і національних традиціях [16].

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року у своїй меті передбачає напрям запровадження принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків.

«Педагогіка партнерства» є один із чинників високоефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Термін «партнерство» переважно визначають як: система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності; спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників; організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в

її реалізації; спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності [3].

Однією з умов стабільного розвитку та нового якісного прориву в національній системі освіти є забезпечення перебудови та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму. Ідеї дитиноцентризму є основою багатьох педагогічних систем та наукових теорій різних часів. Фундаментальне теоретичне осмислення дитиноцентризму здійснили Г. Ващенко, Д. Дьюї, А. Дістервег, Я. Коменський, В. Кремень, Я. Корчак, А. Макаренко, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У сучасній вітчизняній педагогіці ідеї дитиноцентризму знаходять своє відображення в працях І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, В. Лозової, М. Левківського, О. Сухомлинської та ін. Зміст партнерства в освітньому просторі розкрито у дослідженнях: Ш. Амонашвілі (особливості гуманної педагогіки); О. Коханової (психологія партнерської взаємодії в освіті); С. Максименка (психологічні проблеми модернізації освіти в Україні); В. Моргуна (педагогіка співпраці, психологія толерантності); Г. Татаринцевої (методологічні підходи до визначення поняття «партнерство»); Н. Шигонської (філософський, психологічний, соціологічний та педагогічний аспекти сутності категорії «професійна взаємодія») та ін.

Педагогіку партнерства пов'язують із формуванням нового освітнього середовища, яке допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, управління освітнім процесом і водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання [7]. Складність, багатогранність педагогічної діяльності є чинником, що відкриває простір для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає. Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють різноманітність та розгалуженість їх класифікацій та структурування. Педагогічні технології класифікують: за ставленням до дитини: авторитарні (засновані на чіткій надмірній регламентації); особистісно-орієнтовані (гуманно-особистісні, технології співробітництва, технології вільного виховання).

Найбільш актуальною є особистісно-орієнтована педагогічна технологія, або технологія співробітництва.

Педагогічна технологія співробітництва – напрям у вітчизняній педагогіці 2-ої половини ХХ ст. – це система методів і прийомів виховання та навчання на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку

особистості: Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Іванов, Є. Ільїн, В. Караківський, С. Лисенкова, Л. і Б. Нікітіни, В. Шаталов, М. Щетинін та ін. [2, с.134-137].

У скандинавських країнах педагогіку співробітництва називають педагогікою діалогу, що виокремлює вчителя як провідну фігуру успішної педагогічної взаємодії й покладає на нього відповідальність оперативно враховувати особистісні якості вихованців, які постійно змінюються під впливом зовнішніх обставин та індивідуального зростання [13, с. 269].

Джерелом, яке забезпечує творчу активність майбутніх педагогів, є мотиви самоактуалізації особистості у сфері професійної діяльності. Механізмом виникнення таких мотивів є система професійно-ціннісних орієнтацій особистості педагога, в якій найважливішу роль відіграє гуманістична спрямованість діяльності вчителя-професіонала [14, с.380].

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких принципах: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). В педагогіці співробітництва використовуються найрізноманітніші форми навчання: колективно-групова робота, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, робота в змінних групах, ігрова діяльність.

Характеризуючи педагогічні технології, Г. Селевко відмічає, що педагогіка співробітництва: за рівнем застосування: загальнопедагогічна; за філософською основою: гуманістична; за орієнтацією на особистісні структури: усебічно гармонійна; за змістом: навчаюча та виховна, гуманістична, загальноосвітня, прониклива; за типом управління: система малих груп; за організаційними формами: академічна або клубна, індивідуальна та групова, диференційована; за підходом до дитини: гуманно-особистісна, суб'єкт-суб'єктна; за переважаним методом: проблемно-пошукова, творча, діалогічна, ігрова; за категорією тих, кого навчають: масова (всі категорії) [11]. Критерії, що визначають ефективність ідеї розвитку стосунків партнерства як найпродуктивнішої системи відносин в умовах педагогічної взаємодії: відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови ясності цілей дій обох сторін; сформована професійно-особистісна готовність педагога до гуманізації освітнього середовища; позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, докладання спільних зусиль для вирішення проблем); можливість

задовольняти основні міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування; підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії; право на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії; усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів); рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів; високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування тощо.

Урахування зазначених принципів та критеріїв ефективного партнерства сприятиме створенню необхідних умов, сприятливих для формування партнерських відносин між вчителями та учнями, допоможе адміністрації, працівникам психологічної служби у визначенні змісту організаційних та просвітницьких заходів щодо підвищення психологічної компетентності вчителів з питання упровадження партнерських взаємин з учнями [4]. Ідеї, що розкривають сутність процесу співробітництва між суб'єктами навчально-виховного процесу такі: доброзичливість стосунків учителів та учнів; навчання без примушування; відсутність важкої мети; вільний вибір; випередження; самоаналіз; спільна творча діяльність колективу; співробітництво з батьками; співробітництво вчителів; особистісний підхід у навчанні і вихованні тощо [8].

Основні психологічні вимоги до суб'єкт-суб'єктного спілкування у будь-якій сфері діяльності спрямовані на розвиток особистості. Такими є: прагнення до спілкування; уміння легко вступати в контакт з незнайомими людьми; стійке добре самопочуття в роботі з людьми; доброзичливість, чуйність; витримка; уміння управляти емоціями; здатність аналізувати поведінку оточуючих й свою власну; розуміння намірів й настроїв інших людей; здатність розбиратися у взаємостосунках людей, уміння згаджувати розбіжності між ними, організовувати їх взаємодію; здатність у думках ставити себе на місце іншої людини, уміння слухати, враховувати думки іншої людини; здатність володіти мовою, мімікою, жестами; розвинуте мовлення, здатність знаходити спільну мову з різними людьми та представниками інших культур; уміння переконувати людей; охайність, пунктуальність, зібраність; знання психології людей [10]. Неодмінною умовою успішності в роботі представників усіх професій типу «людина-людина» є спрямованість на діяльність у сфері міжособистісної взаємодії. Така спрямованість, за якої інші знаходяться в центрі системи цінностей, що склалися у людини, породжує в особистості орієнтування, насамперед, на позитивні якості іншої людини, сприяє розкриттю особистісного потенціалу того, з ким ми спілкуємося, дозволяє успішно здійснити професійне

спілкування, знайти ефективні способи взаємодії з ним, котрі відповідають особливостям партнера у спілкуванні. У педагогів ця спрямованість переплетена з любов'ю до дітей, зі щирим прагненням зробити своїх вихованців кращими.

Більшість дослідників проблеми ефективної професійної діяльності, яка передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію, звертають увагу на наявність спеціальних здібностей до цього виду діяльності. До загальних здібностей належать: позитивне сприйняття світу; альтруїстична спрямованість; бажання працювати з людьми й для людей; вміння слухати й чути співрозмовника, а також самому зрозуміло й послідовно викладати свої думки; вміння знайомитися й спілкуватися з новими людьми; бажання й схильність організувати діяльність інших людей. До професійно значущих якостей належать: емоційна стійкість; емпатія; рефлексія; спостережливість; уважність; швидкість прийняття рішень; організаторські та комунікативні здібності.

Крім загальних схильностей і професійно значущих якостей, для успішної діяльності представники професій типу людина-людина мають володіти певними моральними якостями. Так, на думку Л. Попова, це якості, що обумовлюють спрямованість людини в бік добра чи зла. До перших були віднесені смиренність, каяття, самовиховання, гуманність, скромність, великодушність, відповідальність, чесність та ін. До інших – підступність, хамство, егоїзм, аморальність, цинізм, заздрість, безпринципність тощо [9].

Спілкування є засобом та інструментом професійної діяльності фахівців типу людина-людина (психологів, вчителів, соціальних працівників, юристів, менеджерів, лікарів тощо). Однак необхідно враховувати, що процес спілкування може бути пов'язаний з труднощами, бар'єрами, що виникають під час реалізації комунікативної дії діяльності. Уміння спілкуватися, встановлювати й розвивати взаємини з людьми багато в чому зумовлює успішність професійної діяльності фахівця.

Важливу роль у суб'єкт-суб'єктному спілкуванні відіграє здатність особистості керувати собою та іншими людьми, не дратуватися, своєчасно і непомітно для навколишніх подолати, «погасити» в собі негативні реакції у відповідь на некоректну поведінку співрозмовника тощо. Робота педагогів, психологів вимагає прояву емоційної стійкості, стриманості, терпіння, витримки, великодушності. Успіх їхньої спільної діяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії спрямованої на всебічний розвиток дітей, значною мірою залежить від їхньої готовності надати допомогу, підтримку в роботі, прислухатися до розумної поради, пропозиції колеги.

Неодмінною умовою професійної майстерності, авторитету в суб'єкт-суб'єктній взаємодії є тактовність педагогів, соціальних педагогів і психологів. Тактовна людина не допустить грубих, образливих зауважень по відношенню до співрозмовника до колег. Не знижуючи вимогливості до суті та результативності суб'єкт-суб'єктної співбесіди, вона буде намагатися виявити теплоту, доброзичливість та віру у свої сили, можливості. Серед професійно значущих якостей учасників співбесіди обов'язковою є емпатія як здатність не тільки усвідомлювати характер емоційного стану іншого, а й відгукуватися на його переживання, співчувати.

Також фахівцю суб'єкт-суб'єктної взаємодії необхідна й інша якість – толерантність, яку ми розуміємо як здатність особистості сприймати інших такими, якими вони є, незважаючи на відмінності в судженнях, стилі життя, характері поведінки, зовнішності тощо, терпимо ставитися до будь-яких особливостей інших, поважати їхню гідність, не принижувати особистість іншого, налагоджувати з іншим взаємодію через установлення відносин співпраці та компромісу на засадах згоди шляхом розвитку їхньої особистості, розв'язуванню конфліктних ситуацій ненасильницькими засобами [12].

Толерантність вкрай необхідна соціальному працівнику, педагогу, психологу в розв'язанні будь-яких професійних завдань у соціальній діяльності. Толерантність, на думку Н. Краснової, – це частина культури людини XXI століття, котра проявляється у ставленні людини до інших людей, це повага, прийняття та розуміння різноманітних культур нашого світу, форм самовираження та засобів прояву людської індивідуальності [6].

Важливо підкреслити, що певну роль у міжособистісній взаємодії педагогів з дітьми, батьками, колегами відіграє зовнішність, візуальна привабливість, вербальна та невербальна поведінка, манери, етикет, чарівність. Приємна зовнішність співрозмовника сприяє налаштуванню до спілкування допомагає встановити доброзичливі, довірливі стосунки з ним.

Сучасні дослідники в галузі філософії освіти, психології та педагогіки суголосні в тому, що в умовах становлення нової гуманістичної соціокультурної і освітньої парадигм з урахуванням їхнього взаємозв'язку і взаємозумовленості необхідний перехід від освітньої моделі «споживання книжкової культури» до моделі «творчої самореалізації особистості в культурі та саморозвитку в ній», від «часткової особистості» [1, с.16] до особистості цілісної.

Таким чином, педагогіка партнерства є один із чинників високоефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Сучасні

тенденції, котрі пов'язані з ідеями партнерства, гуманістичної спрямованості освіти, спрямовані на реформування освітньої галузі з метою забезпечення умов щодо самореалізації та розвитку кожної конкретної особистості.

Література:

1. Бондаревская Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность. Педагогика. 1999. № 3. С.16-21.

2. Бриль Г. К., Бесарабова Т. В. Педагогічна технологія співробітництва та її впровадження в умовах початкової сільської школи. Наука і освіта, №1-2, 2013 С.134-137.

3. Гаврилова О.Л. Формування нового освітнього простору на принципах педагогіки партнерства. URL : <http://conf.zipro.net.ua/?p=232>

4. Дискусія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pidruchniki.com/12811121/menedzhment/diskusiya>

5. Кравченко-Дзондза О. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності студентів Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки № 1 (52), лютий 2016. С.98

6. Краснова Н.П. Комунікативна толерантність у професійній діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи / Н. П. Краснова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. Луганськ, 2009. №1. С. 71-78.

7. Макаренко О.В. Формування професійної компетентності вчителя як запорука його готовності до впровадження інноваційних освітніх технологій http://pochsch16.blogspot.com/p/blog-page_49.html

8. Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 квітня 2019 року). К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2019. 160 с.

9. Попов Л.М., Голубева О.Ю., Устин П.Н. Добро и зло в этической психологии личности [Текст] : научное издание / Л. М. Попов, О. Ю. Голубева, П. Н. Устин ; Российская акад. наук, Ин-т психологии. Москва : институт психологии РАН, 2008. 238 с.

10. Провоторова Н. В. Система професійної та управлінської мотивації державних службовців як представників соціономічних професій: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Луганськ, 2010. 20с.

11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. М.: Народное образование, 1998. 256 с.

12. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: [методичні рекомендації] / Тодорцева Ю.В. Одеса: СВД Черкасов М.П., 2004. 90 с.
13. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2003. 560 с.
14. Яланська Світлана Педагогіка партнерства в авангарді суспільних змін. Витоки педагогічної майстерності. 2017. Випуск 19. С.380-384. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8627/1/Yalanska.pdf>
15. Gajek E. Europejska współpraca uniwersytetów. Polska 2006 / Elżbieta Gajek. Warszawa : Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, 2006. S. 7.
16. Kraśniewski A. Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?. Warszawa : Publikacja MeiN, 2006. S. 51.
17. Wallace M. J. Training Foreign Language Teachers. A Reflective Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 180 p.